

KURTULUŞ SAVAŞIMIZIN MEKTUP ZARFLARINDAKİ SESİ: ANADOLU (ANKARA HÜKÜMETİ) POSTA PULLARI

Tanju Demir

Türk Bağımsızlık Savaşı, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde tam bağımsız, yeni ve modern bir Türk Devleti kurmak amacıyla, Mondros Mütarekesi'yle topraklarımızı işgal etmiş olan emperyalist devletlere karşı girişilmiş topyekün bir mücadeledir. Topyekün bir mücadele olduğu için sadece cephede değil yurt içinde alınan olağanüstü önlemler ve en zor durumlarda, kıtlıklarda, yokluklarda üretilen benzersiz çözümlerle de ayrı bir değer taşımaktadır. Bu benzersiz uygulamalardan biri de İstanbul Hükümetiyle tüm bağları koparan T.B.M.M'nin Anadolu'daki haberleşmeyi kendi kurduğu posta örgütüyle sağlamasıdır.

Birinci Dünya Savaşı başlarında Osmanlı Devleti'nin Kapitülasyonları kaldırdığını bildirmesi, yalnız düşman bloktaki pay sahiplerini değil, aynı zamanda kendi müttefikleri olan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ı da huzursuz etmiş, hatta ilk tepki Almanya'dan gelmiştir.¹ Osmanlı ülkesinde kurdukları *Levant Postaneleri* ve vapur kumpanyalarıyla² bu sektörden büyük gelir elde eden Avrupa devletleri buradan gelen tatlı kârlarını geri almak için Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra ilk iş olarak postanelerini yeniden faaliyete geçirmişlerdir. Mütareke'yle birlikte artık hiç bir hukuki ve siyasi anlamı kalmayan Osmanlı Devleti'nin Posta Nezareti ise bir yıkılış ilanı olan bu sözde ateşkes belgesini kutlamak için *30/10/1334 Mütareke Hatırası* sürşarjıyla 13 parçadan oluşan bir seri hatıra pulu çıkarmıştır.³

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi ile dar bir sahada sıkışıp kalan Osmanlı Posta İdaresi, kendisini tanımayan ve varidatını İstanbul'a teslim etmeyen Anadolu posta merkezlerine elindeki stoklardan posta pulu göndermediğinden Ankara'da kurulan Anadolu Postaları idaresi bu ihtiyacı karşılamak için kendi posta pullarını kendisi basmayı kararlaştırmıştı; fakat pul basmak için gereken kalitede kâğıt ve yeterli donanıma sahip bir matbaa olmadığı gibi bunu gerçekleştirebilecek teknik bilgi de mevcut değildi. Pul basımı işi, tüm dünyada bu küçük kâğıt parçalarının birer makbuz olmaktan öte onların banknot gibi devlet garantisi altında basılması gereken özel simgeler taşıyan tanıtım belgeleri olmaları dolayısıyla çok ciddi tutulmaktadır. Bu sebeple, Osmanlı Devleti, posta pullarını önceleri Darbhane-i Amire

Matbaası'nda basmışsa da sonradan bunların sahtelerinin yapılması tehlikesine karşı sonraki emisyonlarının çoğunu Avrupa'da *Bradbury Wilkinson et Co.*(Londra) ve *Avusturya Devlet Matbaası* (Viyana) gibi banknot basabilecek donanımına sahip matbaalarda hazırlatmıştı.⁴ Ankara Hükûmeti'nin ise Avrupa'ya pul sipariş edecek ne zamanı ne de parası vardı.⁵ Sorun öncelikle normal gönderilerde kullanılan 3 kuruşluk pullarda baş göstermişti; yani elde bu kupürde pul kalmamıştı. Bunun üzerine başta Ankara olmak üzere Anadolu Postaneleri'nde bulunan 2,4,6 para gibi küçük değerli (Londra'da 1914 'de bastırılmış seriden arta kalan) posta pulları *Ankara* adı ile birlikte 3 kuruş sürşarjı yaptırılarak tedavüle çıkarıldı. Bu ilk emisyon yalnızca pul ihtiyacını gidermekle kalmıyor, aynı zamanda Ankara'da kurulan Yeni Türk Devleti'nin ilk bağımsızlık işareti oluyor ve ulaştığı her yerde Ankara adını duyuruyordu.⁶

Bu pulların sürşarjı matbaada yapılmıştı. Ancak bir süre sonra bu pullar da tükenince eldeki düşük değerli diğer posta pullarından yararlanılarak tüm Anadolu'ya dağıtılmak üzere yeni bir sürşarj ile hazırlanan II.emisyon tedavüle sunulmuştur. Sürşarj için gerekli matbaa mürekkebi yeterli olmadığından kandil isi ve nefit yağı karıştırılarak siyah stampa mürekkebi elde edilmiş ve kullanılmıştır.⁷ Bu mürekkep yağlı olduğundan pullar üzerinde yağ lekeleri oluşmuştur. Zarflarının üzerinde günümüze kadar gelebilen çok az sayıdaki örnek, Kurtuluş Savaşımızın bu önemli belgelerini daha da değerli kılmaktadır. Bu ikinci emisyonun dizgisi aşağıdaki gibidir.⁸

Posta
Ankara
3 guruş

Bu pullar tek tek stampa ile hazırlanmıştır. Bu yüzden tam okunaklı bir sürşarj yapılamamış, bazıları yarım, bazıları ters (ranverse) basılmıştır. Bu tip için bazen kırmızı mürekkebin kullanılmış olduğu görülmekteyse de sayıları fazla değildir. Bu pullardan ne miktarda basıldığına dair aşağıda gösterilen rakamlardan başka kayıt tutulmamıştır.⁹

2 paralık 1914 Londra Pulları üzerine sürşarj yapılan miktar:	137.793 adet
4 paralık 1914 " " " "	: 21.477 "
6 paralık 1914 " " " "	: 2.600 "
2 paralık 1917 Posta " " " "	: 95.450 "

Bu pulların mevcudu 1920 sonlarında tükenmeğe başladığından yeniden pul basımına ihtiyaç duyulmuştur. Artık stoklarda hiç posta pulu kalmadığından çeşitli resmi dairelerin elinde bulunan harç pullarından yararlanma yoluna gidilmiştir. Bunlar; Mehakim ve Devair-i Adliye, Mehakim-i Şer'iyeye, Kâtib-i Adil, Amele Pasaportu, Defter-i Hakani, Müze-i Hümayûn, Hicaz Demiryolu, Donanma Cemiyeti ve Hazine-i Mâliye harç pullarıdır. Bunların bir kısmı yine el ile sürşarj edilerek posta pulu haline getirilmiş ve tedavüle çıkarılmıştır. Şimşir klişe adı verilen bu kaşeler Ankara'da Emin adındaki bir hakkâka yaptırılmıştır. Bu klişeden basılan pulların sayısı 119.712 adet olarak bilinmektedir. Bu emisyonlardaki ibare şu şekildedir¹⁰ :

Osmanlı Postaları

1336

Bu emisyon içinde basılan pullardan birinden ayrıca söz etmeye değer. "Amele Pasaport" harç pulları sürşarjlanarak tedavüle çıkarılan bu emisyonun mevcudu olan toplam 199 parça tamamen Bozüyük'e gönderilmiş ve buranın Yunanlılarca tahrip edilmesi üzerine kullanılmayan pulların hepsi postanede yanmıştır. Yanmadan önce dağıtımına gönderilen mektuplar üzerinde ancak 40-50 adedi kurtulabilmiştir. Bu yüzden bunlar Anadolu Pulları arasında en nadir ve en değerli parçaları oluştururlar. Günümüze ulaşan az sayıdaki zarf üzerinde görüldüğü gibi bunlar yalnızca Bozüyük ve İnönü damgası taşırlar. Damgasız, zarftan ayrı ve farklı bir damga taşıyanlar büyük bir olasılıkla sahtedir.¹¹

1336 sürşarjlı pullar da tükenmeğe başlayınca Posta İdaresi elde mevcut harç pullarının tabakaları düzgün olanlarına matbaada *Osmanlı Postaları 1337* ibaresiyle bir sürşarj yaptırarak tedavüle çıkarmıştır. Fakat matbaada makineye verilmeyecek derecede ayırık ve yıpranmış olanlar ile tek ve unutulmuş tabakaların tamamı matbaa harfleriyle düzenlenen bir el kaşesiyle sürşarj edilmiştir. Bu sürşarj 8 puntoluk harflerle düzenlenmiş olup, rengi siyah ile mor arasındadır. Yağlı bir mürekkep kullanıldığından yazıların dağıldığı hatta pulun arka tarafına geçtiği de görülür¹².

Bu dönemde bir de yerel çapta olmak üzere bazı Kuvay-i Milliye kumandanlarının bastırıp kullandıkları pullar vardır. Genellikle merkezle irtibatı güç olan veya kısmen düşman işgali altında bulunan bölgelerde haberleşmenin sağlanabilmesi için bazan da kurtuluşu

müjdelemek için çeşitli pullar bastırılmıştır. Bunlardan ilki 1920 yılında Kuvay-ı Milliye kumandanlarından Doğan ve Ruhi Beyler'in 17 Mart 1336 tarihinde Feke ve civarını işgalden kurtararak postanede bulunan Türk Pulları ile Fransızların *Cilicie* ve *Filistin* pulları üzerine¹³

Feke

Kuvay-i Milliye

17 Mart 36

Doğan

Ruhi

Sürşarjıyla bastırdıkları özel bir seridir. Bu pullar, Konya Başmüdürlüğü'nden yeni pullar gönderilinceye kadar, Feke, Kozan ve havalisinde kullanılmıştır. Bir diğer kurtuluş işareti de Kilis'ten gelen mektuplarda görülür 1921 yılında Kilis'in düşman işgalinden kurtarılması üzerine posta dağıtımının sağlanması için sigara kağıdı türünden bir kağıt üzerine Kilis Posta Pulu yazısını içeren bir klişeyle bir pul basılarak tedavüle çıkarılmıştır. Bu pulun Kilis'te hazırlandığı tahmin edilmektedir. Üzerinde değer bildiren herhangi bir rakam veya işaret yoktur. Ancak bir altın kuruş karşılığında kullanılmış olduğu bilinmektedir.¹⁴

Ulusal Kurtuluş Savaşımız sırasında Antalya Havalı Kumandanlığı emrinde bir sansür heyeti vardı. Bu heyet üç subay ve bir sivilden oluşuyordu. 1338 (1922) yılının Şubat ayı başında Batı Cephesi'ne, Antalya'dan bir Türk uçağının yola çıkacağı duyulmuştu. Sansür Heyeti, uçağın pilotu olan yüzbaşidan bir ricada bulunmuş ve postanın Batı Cephesi'ne ulaştırılmasını istemiş pilot da bu işi üstlenmeyi kabul edince, posta müdürü Zülfü Bey ile anlaşarak o günkü postanın uçakla gönderilmesi kararlaştırılmıştı. İlk uçak postasının pulu olmak üzere, elde mevcut bulunan pullardan yedi çeşit ayrılarak, o zaman Antalya'da yayın hayatını sürdüren ve Haydar Rüştü Bey tarafından çıkarılan Anadolu Gazetesi Matbaası'nda seçilen pullar üzerine özel sürşarjlar yapılmıştır. İş çok acele olduğundan, sürşarjlar çarçabuk hazırlanmış, hatta bir kısım pullar mektuplara yapıştırıldıktan sonra sürşarjlanmıştır. Birçok sürşaj da pulun dışında, zarfın üzerinde kalmıştır. Tirajları tam bilinmemekle birlikte hepsinin ancak 100 mektupluk pul olduğu tahmin edilmektedir. Bu mektuplar uçakla Antalya'dan Akşehir'e gitmiştir. Bu işe izin verdiği için İtalyan İşgal

Kuvvetleri tarafından Antalya Posta Müdürü Zülfü Bey hakkında soruşturma açılmıştır¹⁵.

Bunlardan başka Ulusal Hükümetin çıkardığı iki önemli hatıra serisinden söz etmek yerinde olacaktır. Adana'nın Fransız işgalinden kurtuluşunun anısına ¹⁶

Adana

1 Kanun-u Evvel

1337

sürşarjı hazırlatılarak 13 parçadan oluşan bir seri tedavüle sunulmuştur. Bunları takiben Ocak 1922'de İtalya(Cenova)'da bastırılan ve Edirne Selimiye Camii'nin resmini taşıyan 8 parçalık bir başka seri de Konya'da Babalık Gazetesi Matbaası'nda sürşarjlanarak tedavüle çıkarılmıştır. Bunların klişesi de şöyledir¹⁷.

Adana

5 Kanun-u Sani

1338

TBMM Hükümeti'nin büyük yokluklar altında ulusun en önemli ihtiyaçlarından olan haberleşmeyi sağlamak için yaptığı çalışmalar elbetteki burada sadece bir yönüyle bahsettiğimiz posta dağıtımından ibaret değildir. Ancak pul basmak ve onu geçer bir meta kılmak bir bağımsızlık ifadesidir. Sadece bu anlamıyla bile düşünüldüğünde dünyanın pek çok yöresinde, üzerinde Büyük Britanya Kralı George V.'in resmini taşımayan pul basamayan sözde bağımsız devletlere Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren tam bağımsız bir devlet olarak kurulan Ankara merkezli yeni Türk Devleti her alanda olduğu gibi Gazi Mustafa Kemal önderliğinde bu alanda da örnek olmuştur.

Zaferden sonra Cenova'da bastırılan özel seri ise ayrı bir anlam taşımaktadır. 12 parçadan oluşan bu serinin 10 paralık kupüründe;

Yukarıda bir daire içinde yanmakta olan bir şehir resmi, aşağıda kurtuluş andını simgeleyen elele vermiş iki asker,

20 paralığında;

İzmir Rihtımı'nın resmi,

1 kuruşluğunda,

Edirne Selimiye Camii

yine 1 kuruşluk diğer kupürde,

Konya'daki Sultan Selim Camii

2 kuruşluğunda,

Ortasında süngülü nöbetçi asker, İki kenarında İstiklal Marşı'ndan "*Hakkıdır Hakka Tapan Milletimin İstiklal, Hakkıdır Hür Yaşamış Bayrağının Hürriyet*" dizeleri bulunmaktadır.

10 kuruşluğunda,

Karlı havada güneş ışınları ve ortada bozkurt resmi görülmektedir.

25 kuruşluğunda,

Adana'daki Yılkale ve Seyhan nehri bulunmaktadır.

50 kuruşluğunda, (2 adettir)

Sivas Kongresi'nin yapıldığı Sivas Lisesi'nin dış görünüşü,

100 kuruşluğunda,

Urfa İbrahim Camii,

200 kuruşluğunda,

Yukarısında Türkiye Postaları yazılı ve Misak-ı Milli sınırlarını gösteren Anadolu haritası...Altında sülüs hat ile Sevgili Yurt ibaresi,

500 kuruşluğunda ise, çeşitli Türk eserlerinden alınmış hat sanatı örnekleri bulunmaktadır.¹⁸ Serideki diğer pulların iç ve kenar süslemelerinde de tamamen Anadolu kültürünün parladığı eserlerin seçildiği görülmektedir.

Bu seri, Kurtuluş Savaşımızı ifade eden simgeleri ve Anadolu'nun öz kültüründen alınmış süslemeleriyle yüzyıllardır ihmal edilmiş topraklardan yayılan bir haykırışın küçük ama görevi çok büyük sesi olmuştur. Pullardaki propaganda etkisi¹⁹ ve yansıttıkları moral verici hava, ilk bakışta kendini göstermektedir. Bu havayı daha sonra çıkarılan TBMM resimli seride de yakalamak mümkündür. 1924 Ocak ayında, Lozan Antlaşması şerefine "Sulh Hatırası" adıyla çıkarılan ve 8 puldan oluşan seride ise ilk kez, Büyük Gazi'nin resmi pullar üzerinde yer alıyordu. Bu pullarda başında kalpağı ve Mareşal üniformasıyla görülen Atatürk'ün yüzünü hiç görmemiş olanlar da böylece bu pullar sayesinde O'nu ilk kez karşılarında buluyorlardı. Pulun diğer yanında yıkılmış bir köprünün ardında yanmış, yıkılmış binaların üzerine ufukta

doğan yeni bir güneş resmedilmiştir.²⁰

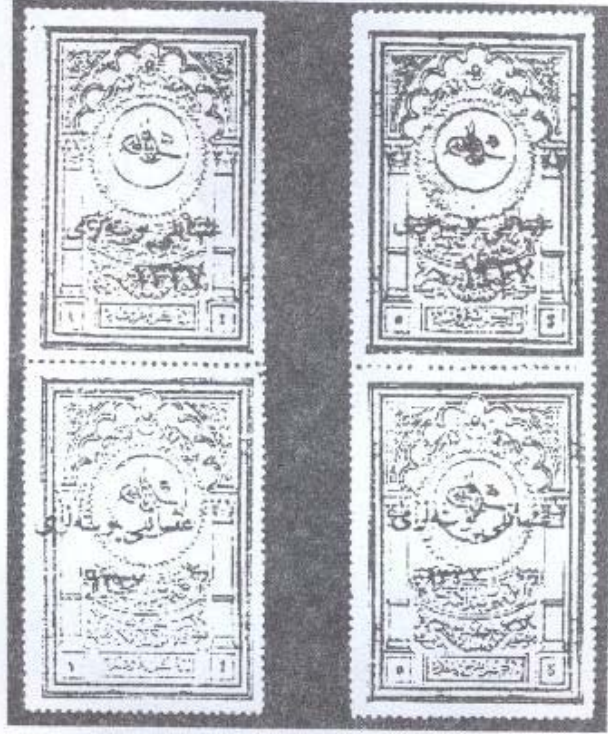
Büyük ve çok zorlu bir mücadelenin yaşandığı, Türk Ulusunun bu ölüm kalım savaşının birer canlı tanığı olan Anadolu pulları ve onları izleyen Türkiye Postaları ibaresini taşıyan hatıra pulları, bugün koleksiyonlarda ve elde edilebilen tüm örnekleriyle PTT Genel Müdürlüğü Müzesi'nde yaşamaktadır. Tirajları az olduğu ve o dönemde bunların elde tutulması pek akla getirilmediği için bazen eski bir kitabın arasında bazan da bir sandığın kenarında kalanlardan ortaya çıkanlar olursa bunlar bazı yeni bilgilere ulaşmamızı sağlayabilir. Aksi takdirde kayıtlar düzenli tutulmadığından Anadolu pullarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak çok zor görünmektedir. Anadolu pullarını ve ait oldukları dönemi tüm yönleriyle değerlendirmeden de Türk haberleşme tarihi eksik kalacaktır.

DİPNOTLAR

- ¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. IX, s.390, Ankara 1995
- ² B.k.z. Salih Kuyaş, "Posta Tarihi ve Kapitülasyon Postaneleri", **Tarih ve Toplum**, 1, Ocak 1984, 2, Şubat 1984, Seyfettin Sonkor, "Türkiye'de Ecnebi Postaları Nasıl Teessüs Etti" **Pul Meşheri**, 5,6,7, Mayıs-Haziran-Temmuz 1931.
- ³ Ali Nusret Pulhan, **Türk Pulları Kataloğu VII**, s. 156, İstanbul, 1958.
- ⁴ Pulhan, **a.g.k.**, s.111,112,114,137,152,153,168.(Bazılarının kullanım değeri 200 kuruşa kadar ulaşan bu pulların bir daha postadan geçirilmemesi için 100 ve 200 kuruşluk kupürlerin tamamı yakın bölümü falçatayla kesilerek iptal edilmiştir.Bu yüzden posta damgalı olanlardan zarf üzerinde kalanlar hariç tamirsiz olarak bulmak çok güçtür.)
- ⁵ Dahiliye Vekili Refet Bey, 28 Eylül 1920'de T.B.M.M.'de yaptığı konuşmada bu duruma değinerek, "*Istanbul Hükümet-i merkeziyesi, vaktiyle efrad-ı Millet'in İstanbul Postanelerine Anadolu'ya gönderilmek üzere tevdi ettiği paraların üzerine oturmuştur. İstanbul'daki Posta ve Telgraf Müdüriyeti'nin Anadolu halkına 50.000 lira borcu vardır. Buradaki memurlarımız da vaktiyle maaş alamadıkları için -henüz itiraf edelim ki, daha maaşlarını tesviye edemedik- Onlar da ellerine geçen varidattan başka, halkın bu suretle mevduatını da yemişlerdir. Binaenaleyh Posta ve Telgraf idaresi hâlâ iflastadır. Halka karşı 50.000 lira borcumuz vardır ve kasalarımızda hiç para yoktur....Asayiş meselesi pek iyi olmadığı için, hatlar ikide birde basıldığı için, posta çantaları soyulduğu için 500 liraya kadar kanunen sevki lâzım gelen kıymet-i mukadderli mektuplar 50 liraya indirilmiş, havale*

muamelesi ise, kâmilten refedilmiştir.Çünkü, sermaye yok ki versinler..."
demektedir. **T.B.M.M. Zabıt Cerideleri (Z.C.)**, İ.74, C.3, s.401,402.

- 6 Pulhan, **a.g.k.**, s.168,169.
- 7 **Pul Koleksiyon Dergisi**, Sayı:3, s.17, Mart 1982.
- 8 Pulhan, **a.g.k.**, s.169.
- 9 Pulhan, **a.g.k.**, s.169, M. Ekrem, "Anadolu Pulları", **Pul Meşheri**, sayı 5, s.122, Mayıs 1931.
- 10 "İstiklâl Mücadelesinde Posta Pulları", **Pul Meşheri**, sayı:6, s.152, Haziran 1931.
- 11 Pulhan, **a.g.k.**, s.171.
- 12 **a.g.m.**, s.152.
- 13 Pulhan,**a.g.k.**, s.194,195
- 14 M.Ekrem, **a.g.m.**,s.122.
- 15 Pulhan, **a.g.k.**,s.195.
- 16 Pulhan, **a.g.k.**, s.196.
- 17 Pulhan, **a.g.k.**, s.198.
- 18 Pulhan, **a.g.k.**, s.202,203,205.
- 19 Bu konuyla ilgili b.k.z., M. Aşir Aksu, "Pula Propaganda Cihetinden Bakış", **Pul Meşheri**, sayı:43, 44, s. 503,504, İkincikânun 1936, sayı 45,46, s.567,568, Şubat 1936.
- 20 Pulhan, **a.g.k.**, s.206, 211.

ANADOLU HÜKÜMETİ POSTA PULLARI

"Osmanlı Postaları 1337" Sürşarjı ile